

კერძო რეპეტიტორობა: პარალელური განათლება საქართველოში

გიორგი მაჩაბელი
სტუ დოქტორანტი

კერძო რეპეტიტორობის პრაქტიკა საქართველოში. ისევე, როგორც მსოფლიოს უმეტეს ქვეყანაში, საქართველოში ნაკლებადაა შესწავლილი და გაანალიზებული კერძო რეპეტიტორობის ფენომენის გავლენა საგანმანათლებლო პროცესებზე. შესაბამისად, არ არსებობს მასზე რეაგირების მწყობრი პოლიტიკა და მოქმედების გამოკვეთილი სტრატეგია. შედეგად, ამ მოვლენის უარყოფითი ზეგავლენის გასანიტრალეზებად მხოლოდ ფრაგმენტულ ინტერვენციას აქვს ადგილი, უმეტეს შემთხვევაში, ძირითადად მხოლოდ ადმინისტრაციული ღონისძიებების სახით, რაც საერთო ჯამში ნაკლებ ეფექტურს ხდის ინტერვენციის შედეგებს. ამ პერიოდამდე არ ყოფილა სერიოზული საზოგადოებრივი განხილვა კერძო რეპეტიტორობის ფენომენის არსებობის აუცილებლობის, მისი დადებითი და უარყოფითი მხარეებისა და ქვეყნის განათლების სისტემაზე ზეგავლენის ხარისხზე. მცდელობის მიუხედავად, აქამდე არ არის განსაზღვრული სახელმწიფოს პოზიცია ფენომენტთან დაკავშირებით და შესაბამისად, საზოგადოებისათვის არ არის ცნობილი მასზე რეაგირების სახელმწიფო პოლიტიკის შესახებ. საკითხი კომპლექსურ და ყოველმხრივ შესწავლას მოითხოვს, რათა ქვეყანამ შესძლოს მისი სწორი მიმართულებით წარმართვა და რეგულირება.

2009-2010 და 2011 წლებში ჩატარებულმა კვლევებმა დაადასტურა, რომ კერძო რეპეტიტორობა კვლავაც უაღრესად გავრცელებულ პრაქტიკად რჩება. დღეისათვის საქართველოში რეპეტიტორთან ყოველი მეოთხე მოსწავლე ემზადება და დამამთავრებელ კლასში რეპეტიტორობის მასშტაბები არ შემცირებულა 2004 წელთან შედარებით. ამასთან, კერძო რეპეტიტორობის მაჩვენებლები იზრდება საფეხურების ზრდასთან ერთად და კრიტიკულ მაჩვენებელს დამამთავრებელ კლასში აღწევს. რა განაპირობებს კერძო რეპეტიტორობის ასეთ მასშტაბურობას საქართველოში და რა ძირითადი ფაქტორები ახდენენ მასზე ზეგავლენას?

კერძო რეპეტიტორობის მასშტაბზე საქართველოში ძირითადად რამოდენიმე სოციო-ეკონომიკური ფაქტორი ახდენს მნიშვნელოვან ზეგავლენას. ყველაზე ხშირად რეპეტიტორობაზე მოთხოვნის გამოძწევი

ორი ძირითადი ფაქტორი- სასკოლო განათლების დაბალი ხარისხი და სკოლაში მიღებული ცოდნის გამოცდების მოთხოვნებთან შეუსაბამობა სახელდება. თუ დამამთავრებელ კლასში რეპეტიტორობის მასშტაბები გამოცდებისათვის მზადებით შეიძლება აიხსნას, საბაზო და საშუალო საფეხურზე რეპეტიტორობის გავრცელება მშობლების მხრიდან უფრო მაღალი ხარისხის განათლების მიღების მოთხოვნით შეიძლება იყოს განპირობებული, რასაც სასკოლო განათლების დონე ამ ეტაპისათვის ვერ აკმაყოფილებს. ზოგადი განათლების სფეროში მიმდინარე რეფორმის მიუხედავად, განათლების ხარისხის შეფასებები საქართველოში ამ ეტაპისათვის მაღალი არ არის. კვლევის მიხედვით, ბოლო ორი წლის განმავლობაში ზოგადი განათლების ხარისხი საქართველოში გაუმჯობესდა. ძირითადად, განათლების ხარისხის გაუმჯობესების მიზეზად დისციპლინის გამკაცრება სახელდება. თუმცა სწავლისა და სწავლების ხარისხის გაუმჯობესებისათვის უფრო ინტენსიური კომპლექსური ღონისძიებებია გასატარებელი სხვა მნიშვნელოვანი მიმართულებებითაც და პირველ რიგში აუცილებელია ხარისხის უზრუნველყოფის გამართული მექანიზმების ჩამოყალიბება, მათ შორის სკოლის დონეზეც.

ზოგიერთი მოსაზრების თანახმად, კერძო რეპეტიტორობის მასშტაბის განმაპირობებელი ძირითადი მიზეზი არის შეუსაბამობა ერთიანი ეროვნული გამოცდებისა და ეროვნული სასწავლო გეგმის მოთხოვნებს შორის. ამ მოსაზრების თანახმად, უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში გამოცდების მოთხოვნები ხშირად არ შეესაბამება იმას, რასაც მოსწავლეები რეალურად სწავლობენ სკოლაში. აგრეთვე არსებობს მოსაზრება, რომ რეპეტიტორთან მომზადება მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ვერტიკალურ მობილობაზე და საგრძნობლად ზრდის უმაღლესში მოხვედრის შანსებს, თუმცა რაიმე კვლევა ამ ურთიერთგავლენის მიმართებების დასადგენად ჯერ არ განხორციელებულა. დღეისათვის საქართველოში არ არსებობს სანდო მონაცემები იმის შესახებ, თუ რა გავლენა აქვს კერძო რეპეტიტორობას მოსწავლის აკადემიურ მოსწრებაზე, სწავლის შედეგებსა და უმაღლეს სასწავლებლებში მოხვედრის მაჩვენებლებზე. მიუხედავად იმისა, რომ ეროვნული გამოცდების შემოღების შედეგად კორუფცია მისაღებ გამოცდებზე აღმოიფხვრა, დამამთავრებელ კლასში რეპეტიტორობის მასშტაბები 2004 წელთან შედარებით არ არის შემცირებული. დროის ამ მონაკვეთში გაიზარდა იმ საგნების რაოდენობა, რომლებშიც გამოიყენება კერძო რეპეტიტორობის სერვისი. თუ ადრე დამამთავრებელი კლასში სამ საგანზე მეტში

ეკონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

მხოლოდ მეოთხედი ემზადებოდა, ახლა ეს მაჩვენებელი გაიზარდა და თითქმის გაორმაგდა, რაც სერვისის მომხმარებლებისათვის რეპეტიტორობის საერთო ღირებულების გაძვირებას იწვევს და სერვისის მომწოდებლებზე მოთხოვნას ზრდის.

ქვეყანაში ეკონომიკურ ზრდასთან ერთად იზრდება მოსახლეობის შემოსავლებიც. მასწავლებლის ხელფასი დაახლოებით სამჯერ უფრო მცირეა რეპეტიტორის შემოსავალთან შედარებით. მშობელი მზადაა, უფრო მეტი ფულის ინვესტირება მოახდინოს შვილის განათლებაში. მასწავლებელი კი ცდილობს, რომ ეს ფული დაიხარჯოს იმ სქემის გამოყენებით, რომელიც პირადად მისთვის ყველაზე მომგებიანი იქნება, ანუ კერძო რეპეტიტორის დაქირავებაში.

განათლების სისტემის დაფინანსება ჯერ კიდევ პრობლემატურ საკითხად რჩება საქართველოში. მიუხედავად იმისა, რომ სახელმწიფოს დანახარჯები ზოგად განათლებაში 2004 წლიდან მატულობს აბსოლუტურ მაჩვენებლებში, მისი წილი მთლიან შიდა პროდუქტში მნიშვნელოვნად მაინც არ იცვლება და მცირე გადახრებით 2%-ის ფარგლებში მერყეობს. ეს მაჩვენებელი ვერანაირ კონკურენციას ვერ უწევს ჩვენი უახლოესი მეზობლების განათლებაზე გაწეულ ხარჯებს, რომ აღარაფერი ვთქვათ საშუალო ევროპულ მაჩვენებელზე. ამ ვითარებაში მშობლების მიერ შვილების განათლებაზე დახარჯული თანხები, რომლებიც არც თუ ისე მცირეა, მნიშვნელოვან მაკომპენსირებელ ფაქტორს წარმოადგენს. ზოგადი განათლების დაფინანსებაში სახელმწიფოს გარდა მნიშვნელოვანი წილი შეაქვთ მშობლებსაც. მშობელთა წლიური დანახარჯი განათლებაზე დაახლოებით 300 მილიონი ლარის ფარგლებშია, რაც სახელმწიფოს მიერ ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლების დაფინანსებასთან მიმართებაში (350,865,700 ლარი, ფუქნც. კოდი 7092) 85.5%-ს, შეადგენს. ასევე მაღალია კერძო რეპეტიტორობის წილი ზოგად განათლებაზე მშობელთა მიერ გაწეულ ხარჯებში, რომელიც 40%-ს შეადგენს. აგრეთვე საინტერესოა, რომ იმ ოჯახების ბიუჯეტში, რომლებსაც სასკოლო ასაკის შვილები ყავთ, განათლების ხარჯები მეორე ადგილზე დგას საკვებზე ხარჯების შემდეგ. საშუალოდ, განათლების ხარჯებში რეპეტიტორობას და სახელმძღვანელოებს თანაბარი წილი აქვთ და ერად 80%-ს იკავებს. მოყვანილი ციფრები ადასტურებს მშობლების მხრიდან შვილების განათლებაში მზარდი ინვესტირების მზაობის მოსაზრებას.

ამასთან, აუცილებლად აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ, ვინაიდან სერ-

ვისი ხელმისაწვდომი არ არის ყველა მსურველისათვის, კერძო რეპეტიტორობა განათლების ხელმისაწვდომობის კუთხით სოციალური უთანასწორობის პრობლემას წარმოქმნის. მოთხოვნა კერძო რეპეტიტორობაზე გაცილებით უფრო მაღალია ვიდრე ამ სერვისის გამოყენების რეალური მაჩვენებლები — კერძო რეპეტიტორობის აუცილებლობას გამოკითხულთა მთლიანი რაოდენობის 90% ადასტურებს. გამოკითხულთა 60% რომელიც არ ემზადება, მიზეზად მხოლოდ ფინანსების სიმცირეს ასახვებს. მასშტაბები განსხვავებულია ცენტრსა და პერიფერიაში, ისევე როგორც მაღალშემოსავლიან და დაბალშემოსავლიან ჯგუფებში. შესაბამისად, დედაქალაქში მცხოვრები, მაღალი შემოსავლის მქონე ოჯახის დამამთავრებელ კლასში მყოფი თითქმის ყველა მოსწავლე ემზადება რეპეტიტორთან.

მიუხედავად განათლების რეფორმირების ინტენსიური პროცესისა ქვეყანაში კერძო რეპეტიტორობის მასშტაბები კვლავ ღიძია. რაც, ნაწილობრივ საზოგადოებაში დასაქმებისათვის განათლების ღირებულების ზრდით და ცოდნაზე მოთხოვნა-მიწოდებას შორის არსებული სხვაობით შეიძლება აიხსნას. ანუ, იმ ფაქტით, რომ სასკოლო განათლება ჯერ-ჯერობით მთლიანად ვერ პასუხობს საზოგადოებრივ მოთხოვნას.

პრობლემის გადაჭრის ზოგიერთი მიმართულებები. საერთაშორისო გამოცდილებამ ნათლად დაგვანახა მიღებული ზომების არაეფექტურობა იქ, სადაც მთლიანად აკრძალულია კერძო რეპეტიტორობის პრაქტიკა. ტოტალური აკრძალვა კიდევ უფრო ჩრდილოვანს ხდის რეპეტიტორობას და შესაბამისად ზრდის უარყოფითი ზეგავლენის ხარისხს. ამ ეტაპისათვის ყველაზე მიღებულ ფორმად ითვლება კერძო რეპეტიტორობის პრაქტიკის რეგულირება ქვეყნის წინაშე არსებული გამოწვევებიდან გამომდინარე. მნიშვნელოვანია, რომ სახელმწიფოს მხრიდან არ მოხდეს კერძო რეპეტიტორობის ინსტიტუტის იგნორირება, პირიქით განათლების სისტემის განვითარებაზე ფოკუსირებულ სტრატეგიებში აუცილებელია მისი გათვალისწინება და სწორი ამოცანების დასახვა.

იმისათვის, რომ საქართველოს განათლების მესვეურებმა ოპტიმალური მიდგომა გამოიძუშაონ ქვეყანაში არსებული სარეპეტიტორო პრაქტიკის მიმართ, აუცილებელია პირველ რიგში, მკაფიოდ განსაზღვრონ საკუთარი პოლიტიკა ამ მოვლენასთან დაკავშირებით, თუმცა ეს არ უნდა ატარებდეს მექანიკური ჩარევის, აკრძალვისა და არათანაზომადი კონტროლის მექანიზმების შექმნის ფორმას. ოპტიმალური პოლიტიკის გამოძეუშავებისათვის აუცილებელია არსებობდეს წინასწარ შეთანხმებული მიდგომები (საზოგადოება-სახელმწიფო) ფენომენის შეფასები-

ეკონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

სათვის. ანუ, საზოგადოებაში უნდა არსებობდეს კონსენსუსი ეროვნულ განათლების სისტემაში კერძო რეპეტიტორობის როლის განსაზღვრისათვის. ამ მიზნით, მისასალმებელი იქნებოდა სამინისტროსა და სისტემაში ჩართული სხვა დაინტერესებული ჯგუფების მხრიდან ამ თემაზე ინტენსიური დიალოგის და განხილვის ინიცირება. დიალოგის პარალელურად მხარდასაჭერია და გასაღრმავებელია თემასთან დაკავშირებული აკადემიური და გამოყენებითი კვლევების წარმოება და ამ პროცესში უმაღლესი განათლების და არასამთავრობო ორგანიზაციების აქტიური ჩართვა. ეს მოგვცემს საშუალებას ზუსტად მოვახდინოთ რეპეტიტორობის მოტივატორების იდენტიფიცირება და მათზე ზემოქმედების მექანიზმების გამოძიება. აგრეთვე ზუსტად შევისწავლოთ ფენომენის ზემოქმედების ხარისხი სისტემაზე და მოვახდინოთ მისი რეგულირება. რეპეტიტორობის პრაქტიკასთან დაკავშირებული ზუსტი ხედვის ჩამოყალიბება ხელს შეუწყობს მასზე რეაგირების მწყობრი პოლიტიკის გამოძიებას. შედეგად, შესაძლებელი გახდება რეპეტიტორობის პრაქტიკასთან დაკავშირებული **გრძელვადიან** და **მოკლევადიან** შედეგებზე გათვლილი სტრატეგიის შემუშავება, ან განათლების სხვადასხვა სტრატეგიებში სეგმენტური ასახვა.

როგორც აღინიშნა, კერძო რეპეტიტორობა საქართველოში განათლების სისტემის განვითარების ამ ეტაპზე ორ მნიშვნელოვან ფუნქციას ასრულებს — ის აკომპენსირებს განათლების ფორმალური სისტემის ხარვეზებს და ეხმარება მოსწავლეს დამატებითი ცოდნის მიღებაში. თუმცა, მნიშვნელოვანია სათანადო ყურადღება მიექცეს კერძო რეპეტიტორობის ფენომენის არსებობის შესაძლო რისკებს. კერძოდ, არ უნდა გაღრმავდეს უთანასწორობა განათლების ხელმისაწვდომობის კუთხით, კერძო რეპეტიტორობამ არ უნდა გამოიწვიოს ფორმალური სასწავლო პროცესის დამახინჯება, საზოგადოებას და განათლების პოლიტიკის დაგეგმვაში ჩართულ მხარეებს ობიექტური ინფორმაცია უნდა ჰქონდეთ იმის შესახებ, თუ რა როლი აქვს კერძო რეპეტიტორობას ფორმალური განათლების საფეხურებს შორის მობილობის (ზოგადი განათლების საფეხურიდან უმაღლესი განათლების საფეხურზე გადასვლის) თვალსაზრისით. სათანადოდ დაგეგმილი, შემუშავებული და განხილული პოლიტიკის განხორციელება შედეგად მოგვითმის შესაძლო რისკების მინიმიზაციასა და სასწავლო პროცესის ხარისხობრივ გაუმჯობესებას. მნიშვნელოვანია, რომ ამ პროცესში მაქსიმალურად უზრუნველყოფილი იყოს ძირითადი ინტერეს-ჯგუფების აქტიური ჩართულობა.

გრძელვადიან პერსპექტივაში აუცილებელია შენარჩუნდეს სისტემის დაფინანსების ზრდის ტენდენციები. სახელმწიფოს მხრიდან განათლების ერთერთ პრიორიტეტად გამოცხადება ხელსაყრელ პირობებს ქმნის სისტემის შესაბამისი ფინანსური უზრუნველყოფისათვის. აუცილებელია ეტაპობრივად გაიზარდოს განათლების დაფინანსების წილი მშპ-ში, რომელიც 2011 წლის მონაცემებით მხოლოდ 2,7%-ია და პირველ ეტაპზე გაუტოლდეს მეზობელი ქვეყნების (სომხეთი, აზერბაიჯანი) მაჩვენებლებს, ხოლო შემდგომი ეტაპებისათვის საშუალო ევროპულ მაჩვენებელამდე, ანუ 5%-მდე გაიზარდოს. მხედველობაშია მისაღები ის ფაქტიც, რომ საქართველოში განათლების დაფინანსების დაბალი წილი მნიშვნელოვნად კომპენსირდება კერძო სექტორის დაფინანსების მაღალი პროცენტით, რაც სახელმწიფოს მიერ ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლების დაფინანსებასთან მიმართებაში 85,5%-ს და მშპ-ში 0,8%-ს შეადგენს. (შეღარებისათვის, ბალტიის ქვეყნების კერძო სექტორის წილი მშპ-ში 2008 წლის მონაცემებით: ესტონეთი- 0,3%; ლიტვა- 0,52%; ლატვია- 0,6%). ფინანსების ზრდამ შეიძლება მნიშვნელოვნად შეუმსუბუქოს მშობლებს კერძო დაფინანსების ტვირთი და ხელი შეუწყოს პროცენტული მაჩვენებლის ნორმალურ ფარგლებში ცვლილებას. დაფინანსების გაზრდა ცალსახად ვერ უზრუნველყოფს სწავლისა და სწავლების ხარისხის ამაღლებას, თუ არ ჩამოყალიბდა გაზრდილი ფინანსების მიზანმიმართული განაწილებისა და რაციონალურად ხარჯვის მექანიზმები. აგრეთვე, თუ არ დაიხვეწა თანხების ხარჯვის კონტროლი. რესურსების მიმართვის პრიორიტეტად უნდა განისაზღვროს განათლების ხარისხის უზრუნველყოფის სემინტები (პედაგოგთა კვალიფიკაციის ამაღლება, სკოლების მართვის ხარისხის გაუმჯობესება, სახელმძღვანელოების გაუმჯობესება და სხვ.). ამასთან აუცილებელია, სახელმწიფოს არ გამოჩნდეს მხედველობიდან რისკ-ფაქტორის მატარებელი ჯგუფების (დევნილები; ეროვნული უმცირესობები; დაბალშემოსავლიანი ოჯახების ბავშვები; შეზღუდული შესაძლებლობების და სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე ბავშვები და სხვა.) ინტერესი და შესაბამისი პროგრამების დაფინანსებით უზრუნველყოს მათი ძირითადი უფლებების დაცვა და ინტეგრაცია საზოგადოებაში.

მოკლევადიან პერსპექტივაში, კერძო რეპეტიტორობით გამოწვეული რისკების ნაწილობრივ, ან, ზოგიერთ შემთხვევაში, მთლიანად გასაწეიტრალებლად რამდენიმე კომპლექსური ღონისძიების გატარებაა საჭირო. ამგავრი ღონისძიებათა ნუსხის განსაზღვრა უნდა მოხდეს არსე-

ეკონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

ბული სიტუაციის ანალიზის და კვლევების მონაცემებზე დაყრდნობით. მათი განხორციელება შესაძლებელი უნდა იყოს არსებული დაფინანსების ფარგლებში, ნაკლებად გავლენას ახდენდეს სახელმწიფოსათვის მნიშვნელოვან სხვა სფეროებზე, პროცესებსა თუ სისტემებზე, ნაკლებ ფინანსურ დანახარჯებთან იყოს დაკავშირებული და შედარებით მარტივი იყოს იმპლემენტირების კუთხით.

პირველ რიგში აუცილებელია იმ მნიშვნელოვანი სხვაობის მინიმიზაცია, რაც მშობლების მხრიდან ხარისხიან განათლებაზე მოთხოვნასა და სკოლის მხრიდან ამ მოთხოვნის დაკმაყოფილებას/ვერ დაკმაყოფილებას შორის არსებობს. ამისათვის საჭიროა სისტემაში მიმდინარე რეფორმების განათლების ხარისხის ამაღლებაზე სისტემური ფოკუსირება.

გამოყენებული ლიტერატურა

ray, M. (2003). Adverse effects of private supplementary tutoring: Dimensions, implication, and government responses. UNESCO International Institute for Educational Planning, Paris. Retrieved from <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001330/133039e.pdf>

Bray, M. (2009). Confronting the shadow education system: What government policies for what private tutoring? UNESCO International Institute for Educational Planning, Paris.

Dang, H.A., & Rogers, F. H. (2008). How to interpret the growing phenomenon of private tutoring: Human capital deepening, inequality increasing, or waste of resources? The World Bank Development Research Group. Retrieved from <http://econ.worldbank.org>.

Silova, I. (2009). The crisis of the post-Soviet teaching profession in the Causasus and Central Asia. *Research in Comparative and International Education*, 4(4). 366 – 383.

Silova, I., Budiene, V., & Bray, M. (2006). Education in a hidden marketplace: Monitoring of private tutoring. Open Society Institute, New York.

UNESCO Institute of Statistics (UIS). (2011). UIS data tables. www.uis.unesco.org

გ. მაჩაბელი, თ. ბრეგვაძე, რ. აფხაზავა, (2011წ). კერძო რეპეტიტორების ფონემენის კვლევა საქართველოში www.eppm.org.ge